

« Ο ρόλος και η επίδραση της ηθικής στις βιβλιοθήκες – υπηρεσίες βιβλιοθήκες. Διλήμματα & προκλήσεις την σημερινή εποχή»

Πολίτης Δημήτρης, Βιβλιοθηκονόμος / Πολιτικός Επιστήμονας, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών

Δουκατά Μαρία, Βιβλιοθηκονόμος MSc, Δ/ση Εκπαίδευσης & Ενημέρωσης Ιδρύματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων

Εισαγωγή

Οι βιβλιοθήκες, ως φορείς διαχείρισης της γνώσης, αναλαμβάνουν τη δημιουργία και διατήρηση ενός περιβάλλοντος που προάγει την πνευματική ελευθερία παρέχοντας στο χρήστη τη δυνατότητα να γνωρίσει το πληροφοριακό της υλικό σε συνθήκες που κάποιος να μελετήσει και να ερευνήσει χωρίς κανείς να τον κρίνει ή να τον παρακολουθεί.

Όλοι οι άνθρωποι πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν τις βιβλιοθήκες ελεύθερα και αποτελεσματικά, για να ακολουθήσουν τη δια βίου μάθηση, την ανεξάρτητη λήψη απόφασης και την πολιτιστική και οικονομική ανάπτυξη.

Σε μια δημοκρατική κοινωνία η οποία θα αποτελείται από σωστά πληροφορημένους πολίτες, ο στόχος του βιβλιοθηκονόμου είναι να προωθήσει την εγκαθίδρυση των αρχών της διανοητικής ελευθερίας, της ελεύθερης έκφρασης και της ανεμπόδιστης αναπαραγωγής των ιδεών και των πληροφοριών, της ελευθερίας της γραφής και ανάγνωσης.

Οι βιβλιοθηκονόμοι οφείλουν να διαχειρίζονται τη γνώση με τέτοιο τρόπο που να διευκολύνεται η ελεύθερη πρόσβαση στοχεύοντας στην καλύτερη εξυπηρέτηση με τη δημιουργία νέων δυνατοτήτων αναζήτησης και πρόσβασης σ' αυτή αξιοποιώντας τις δυνατότητες των νέων τεχνολογικών μέσων.

Ο επαγγελματικός κλάδος της Βιβλιοθηκονομίας είχε την ανάγκη διαμόρφωσης ηθικών αρχών και αξιών που διέπουν την λειτουργία της και επιβεβαιώνουν τους λόγους ανάπτυξης και εξέλιξης της, ως επιστήμης που διαχειρίζεται την οργάνωση και λειτουργία των βιβλιοθηκών και καθιστά εφικτή την πρόσβαση του χρήστη στο πληροφοριακό υλικό.

Το 1997 η IFLA αποφάσισε την ίδρυση Επιτροπής για την Ελεύθερη Πρόσβαση στις Πληροφορίες και την Ελευθερία της Έκφρασης (FAIFE) η οποία θα τη συμβουλεύει σε θέματα διεθνούς σημασίας για τις βιβλιοθήκες και τη βιβλιοθηκονομία.

Η επιτροπή υποδεικνύει με ποιους τρόπους και ενέργειες θα λειτουργούν οι βιβλιοθήκες και οι χρήστες τους ώστε να προσδιοριστεί το δικαίωμα του καθενός στην πρόσβαση στις πληροφορίες.

Με αυτή την απόφαση η IFLA αποφάσισε ότι έχει την ευθύνη για την ελεύθερη πρόσβαση στις πληροφορίες και ότι θα στηρίζει το επάγγελμα του βιβλιοθηκονόμου σύμφωνα με το άρθρο 19 της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Με την εφαρμογή των πρακτικών της FAIFE, η IFLA έκανε ένα σημαντικό βήμα για την πνευματική ελευθερία και τα ανθρώπινα δικαιώματα αφού εισήγαγε τη διάσταση του κοινωνικού παράγοντα του επαγγέλματος, σε αντίθεση με το παρελθόν όπου η έμφαση δινόταν κυρίως στην τεχνική υποστήριξη.

Σύμφωνα με την πολιτική της IFLA παρέχεται το δικαίωμα της ελεύθερης και αποτελεσματικής χρήσης των βιβλιοθηκών σε όλους τους ανθρώπους χωρίς να παραβιαστεί ή να περιοριστεί λόγω της καταγωγής, της ηλικίας, του φύλου, της φυλής της θρησκείας, της υπηκοότητας, της κοινωνικής ή οικονομικής θέσης, ή των απόψεων τους.

Ευθύνη των βιβλιοθηκονόμων είναι να παρουσιάζουν στις βιβλιοθήκες τους όλες τις απόψεις τόσο για τα τρέχοντα όσο και για τα ιστορικά ζητήματα. Οι συλλογές και οι υπηρεσίες δεν πρέπει να υπόκεινται σε οποιαδήποτε μορφή ιδεολογικής, πολιτικής, φυλετικής, γλωσσικής ή θρησκευτικής λογοκρισίας και οι ενώσεις βιβλιοθηκών σε συνεργασία με τις βιβλιοθήκες πρέπει να εκμηδενίσουν οποιαδήποτε μορφή λογοκρισίας που εμποδίζει την εκπλήρωση της ευθύνης τους, να προωθούν τις πληροφορίες και το διαφωτισμό.

Ηθική και Βιβλιοθήκες

Η ταχεία πρόοδος των τεχνολογιών πληροφόρησης, υπολογιστικών συστημάτων και δικτύωσης συνετέλεσαν στην μετεξέλιξη του επαγγέλματος του βιβλιοθηκονόμου καθιστώντας τον επιστήμονα της πληροφόρησης. Τα ισχυρά καινούργια εργαλεία και

οι εφαρμοσμένες τεχνικές έχουν δημιουργήσει νέα ηθικά διλήμματα είτε με την εμφάνιση νέων ζητημάτων είτε με τον επαναπροσδιορισμό των ήδη υπαρχόντων.³⁸

Στο νέο περιβάλλον που διαμορφώνεται ο βιβλιοθηκονόμος έχει να αντιμετωπίσει μια σειρά από ερωτήματα στα οποία καλείται να δώσει απαντήσεις για την διευκόλυνση την δική του και των χρηστών.

Με τον όρο ηθική νοείται το σύνολο των θεσμοθετημένων κανόνων μιας κοινωνίας που καθορίζουν τη συμπεριφορά των ατόμων με βάση το κοινωνικά αποδεκτό, το καλό και το κακό.³⁹

Για να μπορέσει ο βιβλιοθηκονόμος να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που παρουσιάζονται υπάρχουν ορισμένες ηθικές αρχές που διέπουν την βιβλιοθηκονομία, προσφέροντας κατευθυντήριες οδηγίες για την επίλυση τους.

Από τις αρχές που διέπουν την ηθική της Βιβλιοθηκονομίας θα μπορούσαμε να εντοπίσουμε τις πέντε βασικές εκείνες αρχές, οι οποίες κατοχυρώνονται από τον «χάρτη» των δικαιωμάτων στις βιβλιοθήκες και τον κώδικα των επαγγελματικών ηθικών αρχών της Βιβλιοθηκονομίας.

Οι αρχές αυτές είναι:

- **Εμπιστευτικότητα:** Η εμπιστευτικότητα που διέπει τη σχέση του βιβλιοθηκονόμου με τον χρήστη της βιβλιοθήκης, αποτελεί ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, το οποίο εξασφαλίζει τη διάρκεια και αποτελεσματικότητα αυτής της σχέσης και αποτελεί προϋπόθεση για την ύπαρξη της. Είναι μια σχέση που πρέπει να χαρακτηρίζεται από ειλικρίνεια, ευθύτητα, υπευθυνότητα και εμπιστοσύνη για να είναι αποτελεσματική και γόνιμη και να εξυπηρετεί την παροχή ποιοτικών υπηρεσιών πληροφόρησης από την πλευρά του βιβλιοθηκονόμου.
- **Πνευματική Ελευθερία:** Απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη της Δημοκρατίας αποτελεί το δικαίωμα της πνευματικής ελευθερίας των πολιτών. Είναι ένα αποδεκτό γεγονός πως η διαφορετικότητα στον τρόπο σκέψης, στις ιδέες, στα πιστεύω και στην νοοτροπία των ανθρώπων δημιουργούν μια ποικιλία πολιτικών πεποιθήσεων, η οποία

³⁸ Ethics in an age of changing technology: familiar territory or new frontiers?

³⁹ Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ- Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1999, 570.

συνιστά προϋπόθεση για τη δημοκρατικότητα του πολιτεύματος. Ο βιβλιοθηκονόμος και οι χρήστες της βιβλιοθήκης έχουν κατοχυρωμένο το δικαίωμα της πνευματικής ελευθερίας μέσω του Συντάγματος και κατά συνέπεια έχουν το δικαίωμα να διατηρούν το δικό τους μοναδικό τρόπο σκέψης, τις δικές τους πεποιθήσεις και ιδέες, χωρίς αυτό να γίνεται αιτία για λιγότερο ποιοτικές υπηρεσίες πληροφόρησης ή την στέρηση των υπηρεσιών αυτών. Συνεπώς ο βιβλιοθηκονόμος έχει την πνευματική ελευθερία που απολαμβάνουν όλοι οι πολίτες, αλλά οι όποιες απόψεις και θέσεις του, δεν θα πρέπει σε καμιά περίπτωση να αποτελέσουν τροχοπέδη όσον αφορά την εξυπηρέτηση των χρηστών εκείνων με τους οποίους παρουσιάζει κάποιες ιδεολογικές διαφορές.

- **Αντιμετώπιση της Λογοκρισίας:** Η λογοκρισία αποτελεί ένα υποσύνολο της ιδέας σχετικά με την πνευματική ελευθερία των πολιτών. Η λογοκρισία συνίσταται στην προσπάθεια παρεμπόδισης του δικαιώματος ενός ατόμου να έχει πρόσβαση στην πληροφορία, οποιουδήποτε είδους, από μεμονωμένα άτομα ή ομάδες ατόμων. Σύμφωνα με τον John Swan, η καταστολή οποιασδήποτε ιδέας μπορεί να κατασταθεί επικίνδυνη για τη ροή όλων των ιδεών. Ο βιβλιοθηκονόμος, οφείλει να αντιτίθεται στη λογοκρισία οποιουδήποτε είδους και σε οποιοδήποτε τύπο υλικού και αν αφορά και να αγωνίζεται για την παροχή της πληρέστερης και ποιοτικότερης δυνατής πληροφόρησης προς τους χρήστες. Ο αποκλεισμός οποιασδήποτε πηγής δύναται να διατεθεί, δεν επιτρέπεται καθώς υπονομεύει την πληρότητα, ακρίβεια, ποιότητα και αποτελεσματικότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών πληροφόρησης. Ο βιβλιοθηκονόμος λοιπόν οφείλει να αντιστέκεται και να καταπολεμάει κάθε προσπάθεια λογοκρισίας, σύμφωνα με το δεύτερο άρθρο του κώδικα των επαγγελματικών ηθικών αρχών της Βιβλιοθηκονομίας.
- **Ειλικρίνεια:** Η ειλικρίνεια έχει άμεση σχέση με την ορθότητα και εγκυρότητα των πηγών και με το αν αυτές οι πηγές, τις οποίες καλείται να οργανώσει και διαθέσει προς έρευνα ο βιβλιοθηκονόμος, αντιπροσωπεύουν την αλήθεια. Αυτό αποτελεί ευθύνη, όχι του

βιβλιοθηκονόμου, αλλά του συγγραφέα και του επιμελητή της κάθε έκδοσης, όσον αφορά την εγκυρότητα και την ειλικρίνεια των περιεχόμενων πληροφοριών. Η ευθύνη του βιβλιοθηκονόμου συνίσταται στο να διαπιστώνει την εγκυρότητα των πηγών που παρέχει και στο να επεμβαίνει πραγματοποιεί οποιεσδήποτε διορθώσεις, όταν ενημερώνεται από τους εκδότες και τους παροχείς των πηγών ότι θα πρέπει να προβεί σε αυτές. Η ευθύνη που βαρύνει τον βιβλιοθηκονόμο σε αυτή την περίπτωση είναι μικρότερη από αυτή του συγγραφέα και του επιμελητή της πηγής, όμως ο βιβλιοθηκονόμος θα πρέπει να εξασφαλίσει το γεγονός ότι οι πηγές του είναι έγκυρες και ότι τα σφάλματα που προκύπτουν από τη δική του παρέμβαση και επεξεργασία του υλικού ελέγχονται και διορθώνονται.

- **Ορθή Πρακτική:** Η ορθή πρακτική συνδέεται άμεσα και αποτελεί αποτέλεσμα των αξιών της ειλικρίνειας, ορθότητας και εγκυρότητας των πηγών, τις οποίες καλείται να επιλέξει, οργανώσει, ταξινομήσει καταλογογραφήσει και επεξεργαστεί ο βιβλιοθηκονόμος. Τα όποια λάθη προκύπτουν μέσω των παραπάνω διαδικασιών βαρύνουν αποκλειστικά τον βιβλιοθηκονόμο, ο οποίος θα πρέπει πάντα να ακολουθεί την ορθή πρακτική και τα κατάλληλα πρότυπα για την διεκπεραίωση του έργου του. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ο βιβλιοθηκονόμος θα πρέπει να ενημερώνεται τακτικά και να ελέγχει συνεχώς τα αποτελέσματα και τα δεδομένα που προκύπτουν από την εργασία του για πιθανά σφάλματα, παραλήψεις και ανακρίβειες, ώστε να εξασφαλίσει την βέλτιστη δυνατή παροχή ποιοτικών υπηρεσιών πληροφόρησης στους χρήστες.

Τίποτα δεν είναι τόσο εύκολο όσο φαίνεται τελικά. Ο πρωταρχικός στόχος του βιβλιοθηκονόμου είναι να προστατεύει όλες τις ανθρώπινες ελευθερίες και όλα τα δικαιώματα του χρήστη της βιβλιοθήκης χωρίς να κοιτά ποιο μπορεί να είναι το κόστος. Πρέπει να συμβάλει στην σωστή και εύρυθμη λειτουργία της βιβλιοθήκης χωρίς όμως να αγνοεί και τους κινδύνους που μπορούν να προκληθούν από την λάθος χρήση της πληροφορίας και της τεχνολογίας.

Δομημένη πάνω στους κώδικες και στις υποχρεώσεις των βιβλιοθηκονόμων η ηθική πληροφοριών εξετάζει τις χρήσεις και τις καταχρήσεις των πληροφοριών, της τεχνολογίας – συστημάτων πληροφοριών για την προσωπική, επαγγελματική και δημόσια λήψη αποφάσεων, δίνοντας το πλαίσιο για την δημιουργία, έλεγχο και χρήση των πληροφοριών. Σύμφωνα με αυτήν οι βιβλιοθηκονόμοι θα πρέπει να αφαιρούν τα αμφισβητούμενα βιβλία από τα ράφια ή να ελέγχουν την έρευνα που γίνεται στο Διαδίκτυο από τους χρήστες; Κάτω από ποιες περιστάσεις θα πρέπει τα αποτελέσματα της επιστημονικής έρευνας να είναι δημόσια διαθέσιμα;

Η ηθική πληροφοριών εστιάζει στην κοινωνική ευθύνη καλύπτοντας ένα εύρος ζητημάτων που αφορούν την δημιουργία, την απόκτηση, την οργάνωση, την διαχείριση, την μετάφραση, την ανάκτηση, την αποθήκευση των έντυπων και ψηφιακών τεκμηρίων. Με τον τρόπο αυτό μπορεί να αντιμετωπίσει κάθε ζήτημα σχετικά με την κοινωνία των πληροφοριών ή την οικονομία της γνώσης.⁴⁰

Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος του βιβλιοθηκονόμου ο οποίος θα πρέπει να αποφεύγει καταστάσεις μέσω των οποίων μπορούν να εξυπηρετηθούν προσωπικά του ενδιαφέροντα, να αποκτηθούν οικονομικά οφέλη είτε από χρήστες είτε από συναδέλφους. Προς την κατεύθυνση αυτή είναι απαραίτητο να υπάρχει συμφωνία, όπου και όσο αυτό είναι εφικτό, μεταξύ των προσωπικών απόψεων του βιβλιοθηκονόμου και των γενικότερων στόχων της βιβλιοθήκης – υπηρεσία πληροφόρησης.

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι οι βιβλιοθηκονόμοι διαδραματίζουν ένα ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην κοινωνία καθώς η αποστολή τους είναι να παρέχουν στους χρήστες πρόσβαση στις πληροφορίες, κατά τρόπον ηθικό, κάθε φορά που τις αναζητούν.

Κατά την διάρκεια των τελευταίων ετών τα ηθικά διλήμματα που παρουσιάζονται στους βιβλιοθηκονόμους έχουν αυξηθεί εντυπωσιακά.

Μέσα από την καθημερινή επαφή με τους χρήστες σε συνδυασμό με την αλματώδη πρόοδο των τεχνολογικών μέσων ανακύπτουν ερωτήματα ηθικής φύσεως στα οποία καλούμαστε ως επιστήμονες της πληροφόρησης να πάρουμε θέση προς όφελος της κοινότητας που εξυπηρετούμε και των αξιών που πρεσβεύουμε.

Μερικά από τα ζητήματα που ανακύπτουν είναι:

- Πρέπει να δίνονται στοιχεία προσωπικών δεδομένων των χρηστών και του υλικού που χρησιμοποιούν;
- Πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι προειδοποιήσεις για την εισαγωγή «επικίνδυνου» υλικού στην συλλογή; (π.χ ένα βιβλίο για την διατροφή το οποίο θεωρείται επιβλαβές για την υγεία από πολλούς εμπειρογνώμονες πρέπει να υπάρχει στην συλλογή της βιβλιοθήκης;).
- Η χρέωση κάποιων υπηρεσιών της βιβλιοθήκης είναι αιτία κοινωνικού αποκλεισμού;
- Πρέπει να υπάρχουν μέθοδοι ελεγχόμενης πρόσβασης από του ηλεκτρονικούς υπολογιστές της βιβλιοθήκης στο Διαδίκτυο;
- Δίνεται το δικαίωμα στον βιβλιοθηκονόμο να ελέγχει και να καθορίζει την διαδικτυακή πρόσβαση παρεμβαίνοντας προφορικά;⁴¹

Ζητήματα Ηθικής

Οι βιβλιοθήκες ως χώροι προαγωγής της πνευματικής ελευθερίας καλούνται να εξασφαλίσουν το δικαίωμα της ελεύθερης πρόσβασης στην πληροφόρηση μη θέτοντας περιορισμούς, διευκολύνοντας με όλους τους δυνατούς τρόπους τους χρήστες.

Οι βιβλιοθήκες είναι απαραίτητο να διασφαλίζουν ότι η αναζήτηση του χρήστη στις πηγές τους δεν αποτελεί αντικείμενο καταγραφής και επεξεργασίας, ότι οι επιλογές του δεν κρίνονται από τρίτους και δεν πρόκειται να χρησιμοποιηθούν για σκοπούς που δεν έχουν σχέση με την λειτουργία της βιβλιοθήκης.

Τα θεμελιώδη ζητήματα της ηθικής περιλαμβάνουν την διανοητική ελευθερία, την δίκαιη πρόσβαση, την προστασία του απορρήτου, την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων.

Το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης και γνώμης είναι από τα βασικότερα δικαιώματα του ανθρώπου το οποίο προστατεύεται από διεθνείς Διακηρύξεις και Συμφωνίες.

Με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τα Ηνωμένα Έθνη υιοθέτησαν την **Παγκόσμια Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων**⁴², της οποίας το άρθρο 19 γράφει: «Ο καθένας έχει το δικαίωμα στην ελευθερία της γνώμης και της έκφρασης, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος του καθενός να διατηρεί ανενόχλητος τις απόψεις του καθώς επίσης του δικαιώματος να αναζητά και να μεταδίδει πληροφορίες και ιδέες με οποιοδήποτε μέσο σε όλο τον κόσμο».

Σύμφωνα με τη **Διακήρυξη της Ελευθερίας Έκφρασης και Πληροφόρησης**⁴³ του Συμβουλίου της Ευρώπης, *επιδιώκεται η ανοικτή πληροφοριακή πολιτική στο δημόσιο τομέα, περιλαμβανομένης της πρόσβασης στην πληροφόρηση με στόχο να προαχθεί η κατανόηση του ατόμου και η δυνατότητα του να συζητά ελεύθερα πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά ζητήματα.*

Είναι απόλυτα λογικό να μην είναι αποδεκτή όλη η πνευματική παραγωγή, να μην ενστερνίζονται όλοι της ίδιες πολιτικές, θρησκευτικές, κοινωνικές απόψεις. Αυτή η διαφοροποίηση δημιουργεί ποικιλία, η οποία βοηθάει στην υγιέστερη εξέλιξη και ανάπτυξη της κοινωνίας.

«Λογοκρισία είναι η καταπίεση των ιδεών και των πληροφοριών που συγκεκριμένοι άνθρωποι ή ομάδες ανθρώπων βρίσκουν πως είναι αποδοκιμαστές και επικίνδυνες. Ο λογοκριτής θέλει να προκρίνει το υλικό για όλους πιστεύοντας ότι η λογοκρισία μπορεί να βελτιώσει την κοινωνία, να προστατεύσει τα παιδιά και να αποκαταστήσει, ότι ο ίδιος κρίνει ως χαμένες αξίες». Αυτός είναι ο ορισμός που δίνει η Αμερικάνικη Ένωση Βιβλιοθηκών.⁴⁴

Η λογοκρισία μπορεί να διακριθεί στα παρακάτω είδη⁴⁵:

- Συνειδητή αυτολογοκρισία
- Μη συνειδητή αυτολογοκρισία (οπότε είναι καθολικότερη, δραστικότερη και εξαιρετικά επικίνδυνη για την ουσιαστική μεταβολή του δεδομένου status
- Λογοκρισία δήλη (εμφανίζεται σε περιπτώσεις που αν και δεν υπάρχει νομοθετική απαγόρευση παρόλα αυτά ορισμένοι κρατικοί υπάλληλοι ή

⁴² The Universal Declaration of Human Rights, 1948.

⁴³ Απρίλιος 1982

⁴⁴ American Library Association. Intellectual Freedom and Censorship Q & A. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.ala.org/ala/oif/basics/intellectual.htm>. Ημερομηνία πρόσβασης 28 Ιανουαρίου 2008

⁴⁵ Λογοκρισία. (1996). Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Λάρος – Μηριτάνικα (τ. 39, σ84). Αθήνα: Πάπυρος

επιχειρηματίες ή και διευθυντές των ΜΜΕ αποκλείουν ρητά την δημοσίευση ορισμένων ιδεών)

- Άδηλη λογοκρισία (σιωπηρός αποκλεισμός αντίπαλων ιδεών και εντύπων από τους διαύλους της ευρύτερης διάδοσής τους)
- Στην άμεση λογοκρισία (ρητή απαγόρευση δημοσίευσης)
- Στην έμμεση λογοκρισία (προειδοποίηση ή σύσταση προς παραγωγούς και εκδότες να αποφεύγουν τη δημοσίευση ορισμένων πληροφοριών ή ειδήσεων)
- Στην αρνητική λογοκρισία (απαγόρευση δημοσίευσης)
- Στην θετική λογοκρισία (επιβολή δημοσίευσης αρεστών στην εξουσία ειδήσεων)

Ο όρος «λογοκριτής» προκαλεί στο μυαλό την εικόνα ενός παράλογου και ίσως πολεμοχαρούς ατόμου. Μια τέτοια εικόνα, εντούτοις, είναι παραπλανητική. Στις περισσότερες περιπτώσεις, ένας για να υποβάλει μια καταγγελία στη βιβλιοθήκη είναι ενδιαφερόμενος γονέας ή ένας πολίτης που νοιάζεται ειλικρινά για την μελλοντική ευημερία των πολιτών της κοινότητας.

Όλοι οι εν δυνάμει λογοκριτές μοιράζονται μια πεποίθηση – ότι που μπορούν να αναγνωρίσουν «το κακό» και ότι οι άλλοι άνθρωποι πρέπει να προστατευθούν από αυτό. Οι λογοκριτές δεν θεωρούν απαραίτητο ότι τα ήθη τους πρέπει να προστατευθούν, αλλά αισθάνονται αναγκασμένοι να σώσουν τους συμπολίτες τους⁴⁶.

Γενικά υπάρχουν τέσσερις κινητήριοι παράγοντες πίσω από τις όποιες δράσεις των λογοκριτών:

- **Οικογενειακές αξίες**
- **Θρησκεία**
- **Πολιτικές ιδέες**

- **Δικαιώματα μειονότητας.**

⁴⁶ The Censor: Motives and Tactics, From the Intellectual Freedom Manual (sixth edition, Office for Intellectual Freedom, ALA, Chicago, IL, 2002, pp. 366–369

Όποια και να είναι τα κίνητρα του λογοκριτή, οι προσπάθειες να καταστείλουν ορισμένο υλικό των βιβλιοθηκών μπορεί επίσης να προέλθει από μια μπερδεμένη κατανόηση του ρόλου της βιβλιοθήκης και των δικαιωμάτων των άλλων χρηστών της βιβλιοθήκης.

Το ένστικτο της λογοκρισίας είναι παγκόσμιο και ο σκοπός της είναι η προστασία των παιδιών, των πολιτιστικών αξιών, της κυβερνητικής ευστάθειας. Ο αντικειμενικός σκοπός είναι να διατηρηθεί η σταθερότητα. Για ποιο λόγο όμως υπάρχει τόσο μεγάλη ανάγκη για προστασία; Πίσω από αυτή την ανάγκη, μάλλον, βρίσκεται ο φόβος. Σε όλο τον κόσμο οι φόβοι οδηγούν τους λογοκριτές, επιτείνοντας μια δυσπιστία της ελεύθερης σκέψης και της δυνατότητας των ανθρώπων να την εξετάσουν λογικά και ίσως από μια μη κατανοητή έλλειψη εμπιστοσύνης εκ μέρους του λογοκριτή στο αλάθητό του.⁴⁷

Λέγεται ότι η λογοκρισία δεν πεθαίνει ποτέ, απλά αλλάζει η μορφή της. Οι συζητήσεις για τις πολιτικά αποδεκτές ιδέες και βιβλία συνεχίζονται μέσα από τρέχουσες συζητήσεις για τον εξτρεμισμό στο διαδίκτυο. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα, σήμερα και στο παρελθόν, όπου οι κοινωνίες, και ιδιαίτερα η θεσμοποιημένη δύναμη, έχουν καθορίσει τον έλεγχο της δημιουργίας και της διάδοσης των ιδεών. Ο κατάλογος των απαγορευμένων βιβλίων από το 1564, καθορίζει ποια βιβλία και συγγραφείς μπορούν να διαβαστούν από τους Καθολικούς, τη Ναζιστική Γερμανία, τη Σταλινική Ρωσία, στο απαρτχάιντ της Νότιας Αφρικής, και πολλά κράτη σήμερα, οργανώνουν τον συστηματικό έλεγχο των ιδεών ως τμήμα ενός ευρύτερου ιδεολογικού και κοινωνικού ελέγχου.

Η λογοκρισία δεν παραμένει σταθερή αλλά αλλάζει: πολλοί άνθρωποι θεωρούν ότι γίνεται περισσότερο διαφωτισμένη και ανεκτική όσο ο χρόνος περνά, επιτρέποντας περισσότερο την πλουραλιστική πρόσβαση στις πληροφορίες και τα μέσα, αποδεχόμενη την ηθική ποικιλομορφία. Άλλοι θεωρούν ότι οι κίνδυνοι από την μεγάλη πρόσβαση σε όλες τις μορφές πληροφοριών και ιδεών, ιδιαίτερα για τα

⁴⁷ Jana Varlejs, Who Censors the Internet and Why. Paper invited for the International Conference:

Freedom of Expression, Censorship, Libraries, Riga, Latvia, October 14-17 1998. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.ifla.org/faife/papers/riga/varlejs.htm>. Ημερομηνία πρόσβασης: 12 Μαρτίου 2008

παιδιά, απασχολούν την κοινωνία και έτσι συνηγορούν στον μεγαλύτερο περιορισμό και έλεγχο.

Ο υπερβολικός έλεγχος μπορεί να είναι τυραννία, ενώ επίσης η πολλή ανοχή μπορεί να φθίνει σε παθητικό και μη σκεπτόμενο σχετικισμό. Οι άνθρωποι χωρίζονται σε ανεκτικούς και μη ανεκτικούς σε σχέση με την λογοκρισία; Ποιος δίνει σε οποιαδήποτε κοινωνική ομάδα το «δικαίωμα» να ελέγχει την πληροφορία και τις ιδέες; Πολλά από αυτά τα ζητήματα ενθαρρύνουν τον άνθρωπο να εξετάσει και να επανεξετάσει που στέκεται ως ανθρώπινη ύπαρξη, σαν πολίτης, σαν γονιός, σαν ψηφοφόρος, σαν εκπαιδευτικός, σαν εκδότης, σαν βιβλιοθηκονόμος και ειδικός της πληροφόρησης.

Υπάρχουν, γενικά, κοινωνικά, πολιτικά και ηθικά ζητήματα. Πράγματα όπως τι είδος κοινωνίας θέλει ο άνθρωπος και τι περιμένει από την δημοκρατία; Τι διαδικασίες υπάρχουν για μια αιτιολογημένη ανταλλαγή μεταξύ των απόψεων που αποκλίνουν και της παγιοποίησης της ανοχής; Τι πρέπει να κάνουν οι δάσκαλοι στα σχολεία, πως πρέπει να οριστεί η οικογένεια και η προσωπική υπευθυνότητα; Τι επίδραση μπορούν και πρέπει να έχουν τα μέσα ενημέρωσης στην ζωή των ανθρώπων;

Από αυτά προέρχονται μερικά σημαντικά ερωτήματα για την υπευθυνότητα, την ανοχή, την ηθική, την ευπρέπεια, την προτίμηση, τα οποία πρέπει να εξεταστούν σχετικά με την λογοκρισία

- Τι εννοεί ο άνθρωπος με την δίκαιη και ακριβή κοινωνία;
- Πως τα ανθρώπινα δικαιώματα ισχύουν στο πέρασμα των χρόνων;
- Τι μπορεί και τι πρέπει μια δίκαιη κοινωνία να ανεχθεί και γιατί;
- Ποιες μορφές κοινωνικής πρέπει να παρουσιάζονται;
- Ποιοι νόμοι και αξίες, κανόνες και πεποιθήσεις κρύβονται πίσω από την όψη μιας δίκαιης κοινωνίας;
- Τι θεωρείται ως κόσμιο και τι ως δυσάρεστο;
- Οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τους όρους «κόσμιο» και «δυσάρεστο» με παρόμοιους τρόπους;
- Πόσο αποτελεσματικοί είναι οι νόμοι στο να κρατάνε τους ανθρώπους καλούς και ήσυχους;
- Τι είναι «λογικές» προσεγγίσεις στη λογοκρισία;

Οι βιβλιοθήκες είναι πάντα ο ακρογωνιαίος λίθος στην οικοδόμηση μιας δημοκρατικής κοινωνίας ο οποίος εξασφαλίζει ότι οι πολίτες έχουν πρόσβαση στην πληροφόρηση έτσι ώστε μπορούν να αποκτήσουν τη γνώση για να ελέγχουν τους εαυτούς τους. Η αποστολή των βιβλιοθηκονόμων είναι να εξασφαλίσουν πρόσβαση σε όλους τους τύπους πληροφοριών έτσι ώστε κάθε πολίτης να μπορεί να ερευνήσει όλα τα είδη των πληροφοριών και των απόψεων.

Οι βιβλιοθηκονόμοι έχουν αναπτύξει οδηγούς, συμπεριλαμβανομένης της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων των Βιβλιοθηκών⁴⁸ διακηρύσσοντας ότι όλες οι βιβλιοθήκες:

- Είναι χώροι πληροφόρησης και ιδεών
- Παρέχουν όλους τους τύπους πληροφόρησης
- Δεν απορρίπτουν υλικό εξαιτίας της γνησιότητας, του υπόβαθρου ή των απόψεων.
- Παρουσιάζουν όλα τα σημεία των απόψεων
- «Προκαλούν» την λογοκρισία
- Προστατεύουν τα δικαιώματα των ανθρώπων για την χρήση των βιβλιοθηκών

Στην διάρκεια της ιστορίας τα βιβλία προκάλεσαν για πολλούς λόγους: εξαιτίας του πολιτικού ή του θρησκευτικού τους περιεχομένου, του προκλητικού ή σεξουαλικού τους περιεχομένου, του προσβλητικού περιεχομένου για μια συγκεκριμένη εθνική ή πολιτική ομάδα. Πολλά δε λογοκρίθηκαν, απομακρύνθηκαν από την δημόσια πρόσβαση ή καταστράφηκαν. Η λογοκρισία υπάρχει σε όλα τα στάδια της διαδικασίας παραγωγής- διάχυσης ενός έργου. Το πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο θα επηρεάσει και θα σχηματίσει το έργο και έχει την δυναμική να το εξοστρακίσει σε κάθε στάδιο. Παραδείγματος χάριν κατά την έκδοση υπάρχει η λογοκρισία «προ-έκδοσης», μόλις εκδοθεί το έργο ακολουθεί η λογοκρισία «μετά-έκδοσης». Οι ενδιαμέσοι λοιπόν προσπαθούν να δράσουν υπεύθυνα και εμπιστευτικά εκ μέρους άλλων ανθρώπων.⁴⁹

Η βιβλιοθήκη και η υπηρεσία πληροφόρησης ενδιαφέρεται και για τη διαδικασία της προεπιλογής και για τη διαδικασία της μεταεπιλογής. Το ερώτημα που τίθεται συχνά

⁴⁸ Διαθέσιμο στην Ιστοσελίδα: <http://www.ala.org/work/freedom/lbr.html>

⁴⁹ Hannabuss, S., Allard, M.(2001). Issues of censorship. Library Review, vol.50,no.2,pp.81-89

από τους λογοκριτές είναι κατά πόσο το περιεχόμενο μιας βιβλιοθήκης είναι προϊόν μιας συστηματικής επιλογής με βάση συγκεκριμένα κριτήρια που θέτει η βιβλιοθήκη ή κατά πόσο η επιλογή είναι μια πιο κοινωνικά αποδεκτή λέξη για την λογοκρισία. Οι βιβλιοθηκονόμοι προσπαθούν να αγοράζουν και να επιλέγουν υλικό σε καλές τιμές και ποιότητα, απορρίπτουν το τετριμμένο, ενώ προσπαθούν να είναι κοντά στους προϋπολογισμούς τους. Η προ-επιλογή γίνεται όταν οι επαγγελματίες κρίνουν ότι κάτι είναι κατάλληλο για να μπει στην συλλογή. Η μετά-επιλογή αφορά στην απαγόρευση πρόσβασης σε κάποιο υλικό⁵⁰.

Μια τακτική, είναι ηθικά σωστή, αν και μόνο αν, προάγει περισσότερη γενική ευχαρίστηση από οποιαδήποτε άλλη εναλλακτική πολιτική, αλλιώς, είναι εσφαλμένη και θα πρέπει να απορριφθεί. Ο Mill συνδέει τη γενική ελευθερία απευθείας με την κατάκτηση της αλήθειας. Το ερώτημα που γεννάται είναι « Ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος για να παραχθεί η αλήθεια;» Ο Mill υποστηρίζει ότι είναι «η ανοιχτή και αδέσμευτη συζήτηση». Με λίγα λόγια η λογοκρισία των ιδεών εμποδίζει την εμφάνιση της αλήθειας και η παρεμπόδιση της εμφάνισης της αλήθειας υπονομεύει την γενική ευτυχία.

«Κάθε πρακτική η πολιτική η οποία υπονομεύει τη γενική ευτυχία πρέπει να απορρίπτεται. Έτσι, η λογοκρισία πρέπει να απορρίπτεται.»⁵¹

Στους χώρους των βιβλιοθηκών μπορούμε να συναντήσουμε τα παρακάτω είδη λογοκρισίας, τα οποία αφορούν⁵²:

- τον χρήστη μίας βιβλιοθήκης και την πρόσβασή του σε όλα τα τεκμήρια που αποτελούν τη συλλογή μίας βιβλιοθήκης. Εδώ πρέπει να εξετάσουμε τις επιμέρους πτυχές: α) το δικαίωμα ενός ατόμου στη χρήση μίας βιβλιοθήκης δεν πρέπει να αλλάξει λόγω της εθνικότητας φυλής, θρησκείας, ηλικίας και πολιτικής ή κοινωνικής στάσης του, και β) η αποκάλυψη των αρχείων δανεισμού χρηστών ή των συνηθειών ανάγνωσής τους από τους

⁵⁰ Ο.π

⁵¹ Doyle, Tony (1998) A Millian critique of Library censorship. The Journal of Academic Librarianship, vol.24, no.3, pp 241-243.

⁵² Fitzsimmons, R. 1996. Censorship, intellectual freedom, librarianship and the democratic state. Στο International Conference: Libraries, Books, Ideology During the Second World War (1939-1945), 8-12 October, National Library of Latvia, Riga, Latvia. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.ifla.org/faife/papers/others/fitz96.htm>. Ημερομηνία πρόσβασης: 20 Φεβρουαρίου 2008

βιβλιοθηκονόμους προς τρίτους (οι οποίοι μπορεί να είναι άτομα κύρους, άλλοι αναγνώστες – ερευνητές, μέλη κυβερνητικών οργανισμών κ.λπ).

- τον βιβλιοθηκονόμο και την πρακτική του επαγγέλματος του και ιδιαίτερα: α) την επιλογή και διαθεσιμότητα όλων των εντύπων τεκμηρίων σε όλους τους χρήστες μίας βιβλιοθήκης χωρίς φόβο για αντίποινα, β) την προσωπική πνευματική ελευθερία του βιβλιοθηκονόμου, το δικαίωμα να εκφραστεί ελεύθερα και το δικαίωμα να ακολουθήσει έναν επιλεγμένο τρόπο ζωής, χωρίς το φόβο των απειλών για την επαγγελματική του θέση.
- την βιβλιοθήκη ως ίδρυμα και τον ρόλο της στην κοινωνία, την εκπαίδευση και την έρευνα.

Οι μέθοδοι και πρακτικές που ακολουθούνται στους χώρους των βιβλιοθηκών οι οποίες μπορούν να περιορίσουν τη διαθεσιμότητα ντοκουμέντων που υπόκεινται σε λογοκρισία, περιλαμβάνουν:

- τον περιορισμό της χρηματοδότησης,
- την επιλογή ή μη επιλογή ντοκουμέντων για ιδεολογικούς λόγους
- την κακή χρήση των κλειστών (περιορισμένων) συλλογών,
- την παραπλανητική καταλογογράφηση και ταξινόμηση (επεξεργασία) των ντοκουμέντων
- την πίεση από ομάδες χρηστών για αποκλεισμό βιβλίων από τις συλλογές
- το φιλτράρισμα και το φράξιμο του Διαδικτύου, και σε ακραίες περιπτώσεις
- το κάψιμο βιβλίων.

Για να προληφθεί, περιοριστεί ή ακόμη και να αποτραπεί η λογοκρισία θα πρέπει οι ακαδημαϊκοί βιβλιοθηκονόμοι να είναι πολύ προσεκτικοί στις επιμέρους πρακτικές που ακολουθούν. Συγκεκριμένα:⁵³

- Είναι άκρως απαραίτητη η δημιουργία έντυπης μορφής του Κανονισμού Εσωτερικής Λειτουργίας.
- Επιλογή Υλικού

⁵³ Jones, B.M. 1996. Academic libraries and intellectual freedom. *Intellectual Freedom Manual*, 5η εκδ. Chicago: ALA. Διαθέσιμο στην Ιστοσελίδα: <http://www.ala.org/ala/oif/iftoolkits/ifmanual/fifthedition/academiclibraries.htm>. ημερομηνία πρόσβασης 21 Φεβρουαρίου 2008.

- Ο βιβλιοθηκονόμος θα πρέπει να κατανοήσει τη δύναμη των θεματικών περιγραφών (Θεματική Επικεφαλίδα και Λέξεις-κλειδιά) που περιγράφουν το περιεχόμενο ντοκουμέντου
- Διαδανεισμός
- Εξυπηρέτηση των χρηστών

Οι βιβλιοθηκονόμοι θα πρέπει να προστατέψουν τον χώρο της Βιβλιοθήκης, να μην επιτρέψουν με τη δράση τους να θίγονται συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα και να απομακρύνουν την πιθανότητα εμπλοκής της Βιβλιοθήκης σε μηχανισμούς πρόληψης ή καταστολής του εγκλήματος.

Μέθοδοι ελέγχου πρόσβασης στην πληροφορία (Φιλτράρισμα)

Η πληροφορία είναι άφθονη, πολύπλοκη και συνεχώς πολλαπλασιαζόμενη. Όμως είναι πάντα διαθέσιμη σε όλους; Και αν είναι, πρέπει; Κάποιοι δεν συμφωνούν με την χωρίς όρια και περιορισμούς πρόσβαση, ιδιαίτερα των παιδιών που αποτελούν μια ευαίσθητη κοινωνική ομάδα. Προκρίνονται από τους υπεύθυνους οι τρόποι ελέγχου πρόσβασης των μαθητών στο διαδίκτυο όταν βρίσκονται στον χώρο της βιβλιοθήκης ή του σχολείου ή από τους γονείς όταν γίνεται αναφορά στον χώρο του σπιτιού. Οι βασικότεροι τρόποι ελέγχου της πρόσβασης είναι: το φιλτράρισμα και τα συστήματα μαρκαρίσματος.

Το φιλτράρισμα είναι η πρακτική ελέγχου της πρόσβασης σε συγκεκριμένο υλικό του Διαδικτύου με τη χρήση ειδικά σχεδιασμένων προγραμμάτων λογισμικού. Αποσκοπεί στον περιορισμό της πρόσβασης σε ιστοτόπους του Διαδικτύου με πορνογραφικό ή άλλο περιεχόμενο που θεωρείται ακατάλληλο, προσβλητικό, επικίνδυνο ή αμφισβητούμενο.⁵⁴

Τα προγράμματα φιλτραρίσματος μπορούν να εγκατασταθούν:

- Στον υπολογιστή του χρήστη
- Στον εξυπερετητή του παροχέα δικτυακών υπηρεσιών

⁵⁴ Heins, M. and Cho, Marjorie (2001). Internet filters: a public policy report. Free Expression Policy Project, National Coalition Against Censorship. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: www.ncac.org/issues/internetfilters.html. Ημερομηνία πρόσβασης: 29 Φεβρουαρίου 2008

- Στον κεντρικό εξυπερετητή ενός οργανισμού ή συστήματος μέσω του οποίου κάποιος χρήστης έχει πρόσβαση στο Διαδίκτυο. Αυτό το σύστημα απευθύνεται κυρίως σε μεγάλες βιβλιοθήκες και συστήματα βιβλιοθηκών
- Στα συστήματα διαχείρισης σταθμών εργασίας

Με αυτούς τους τρόπους μπορούν σε διάφορα στάδια της πορείας της πληροφορίας να ελέγχουν τους δικτυακούς τόπους που επισκέπτεται ο χρήστης μπλοκάροντας αυτούς που είναι προγραμματισμένα να θεωρούν ακατάλληλους. Η πρακτική εφαρμογή τους αφορά δύο σημεία: α) τις μεθόδους μπλοκαρίσματος ιστοσελίδων που χρησιμοποιούν και β) τις μεθόδους επιλογής των ιστοσελίδων που μπλοκάρουν.

Οι μέθοδοι μπλοκαρίσματος που χρησιμοποιούν τα προγράμματα φιλτραρίσματος είναι τεσσάρων ειδών:

- **Μπλοκάρισμα λέξεων – κλειδιών:** το λογισμικό χρησιμοποιεί ένα προεπιλεγμένο κατάλογο «αμφισβητούμενων» ή «ακατάλληλων» λέξεων ή φράσεων και μπλοκάρει ολόκληρες ιστοσελίδες ή τμήματα τους καθώς και μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που περιέχουν αυτές τις λέξεις. Θεωρείται ότι η παρουσία αυτών των λέξεων χαρακτηρίζει συνολικά μια ιστοσελίδα ή δικτυακό τόπο. Με αυτό τον τρόπο μπλοκάρεται μόνο κείμενο.
- **Μπλοκάρισμα δικτυακού τόπου:** το λογισμικό χρησιμοποιεί ένα προεπιλεγμένο κατάλογο διευθύνσεων δικτυακών τόπων «αμφίβολης ποιότητας» μπλοκάροντας την πρόσβαση σε οποιονδήποτε από αυτούς. Αυτός ο κατάλογος πρέπει συνεχώς να ενημερώνεται προκειμένου να παρακολουθεί τις αλλαγές στον όγκο και τη σύνθεση των διαθέσιμων στο Διαδίκτυο ιστοσελίδων. Οι χρήστες με την σειρά τους πρέπει να «φορτώνουν» τακτικά στον υπολογιστή τους τον ενημερωμένο κατάλογο.

Από την αρχή της εμφάνισης λογισμικού φιλτραρίσματος υπήρξαν δυο μέθοδοι δημιουργίας των καταλόγων «ακατάλληλων» λέξεων. Η πρώτη ήταν η «αυτό - διαβάθμιση» των ιστοσελίδων από τους ίδιους τους παραγωγούς δικτυακού περιεχομένου. Αυτό το σύστημα μοιάζει με τη διαβάθμιση των τηλεοπτικών προγραμμάτων και των ταινιών. Οι δικτυακοί τόποι κατατάσσουν το περιεχόμενό

τους με βάση διάφορα κριτήρια ή κατηγορίες όπως χρήση βίαιης γλώσσας, χρήση εικόνων βίας, χρήση γυμνού, σεξουαλικό περιεχόμενο και συνήθως κλιμακωτά. Από την πλευρά του χρήστη οι διάφορες διαβαθμίσεις διαμορφώνουν ένα προφίλ που χαρακτηρίζει για τον συγκεκριμένο χρήστη το επίπεδο των αποδεκτών ιστοσελίδων. Αυτό σημαίνει πως αν η βαθμολογία ενός δικτυακού τόπου αποκλίνει από το προφίλ έστω και σε μια μόνο κατηγορία βαθμολόγησης τότε ο δικτυακός τόπος μπλοκάρεται. Αυτή η μέθοδος είναι ελάχιστα ικανοποιητική εξαιτίας του τεράστιου όγκου πληροφοριών που δημοσιεύεται στο Διαδίκτυο αλλά και γιατί στηρίζεται στην καλή θέληση των δημιουργών να προχωρήσουν σε αυτό – διαβάθμιση.

Η δεύτερη μέθοδος είναι η «βαθμολόγηση τρίτου μέρους» που γίνεται από τους κατασκευαστές λογισμικού φιλτραρίσματος. Διαμορφώνουν τους καταλόγους λέξεων – κλειδιών τους οποίους ενσωματώνουν σε όλα τα αντίτυπα των προϊόντων τους. Όπως είναι φυσικό οι κατηγορίες λέξεων – κλειδιών ή οι κατηγορίες των θεμάτων που θεωρούνται «ακατάλληλα» ή προσβλητικά διαμορφώνονται από τους κατασκευαστές, γεγονός που εγείρει βάσιμες αμφιβολίες για το κατά πόσο αυτές οι επιλογές δεν απηχούν τις ιδεολογικές, πολιτικές ή θρησκευτικές τους απόψεις.

Κάθε νέα μέθοδος που εφαρμόζεται εκτός από τα θετικά αποτελέσματα που μπορεί να έχει στην αντιμετώπιση του προβλήματος για το οποίο αναπτύχθηκε, έχει και τις αρνητικές της επιπτώσεις. Κάποιες φορές περισσότερες δυσκολίες μπορεί να προκαλέσει η εφαρμογή της παρά διευκολύνσεις. Έτσι φτάνουμε στο σημείο το πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί να γίνεται πιο περίπλοκο και να πρέπει να μελετώνται και άλλες παράμετροι για την αρτιότερη και σωστότερη αντιμετώπιση του.⁵⁵

Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και στην περίπτωση της ανάπτυξης και της εφαρμογής του φιλτραρίσματος.

Βασικό σημείο αμφισβήτησης του λογισμικού φιλτραρίσματος είναι το γεγονός ότι βασίζεται σε υποκειμενικές και αδιαφανείς διαδικασίες αξιολόγησης και επιλογής ιστοσελίδων και καθορισμού των «απαγορευμένων» λέξεων και φράσεων από πλευράς των κατασκευαστών του. Από τη μια πλευρά τίποτα δεν είναι γνωστό για την ακριβή διαδικασία αξιολόγησης και αυτούς που την κάνουν. Από την άλλη, η

⁵⁵ Αγάπη – Σταμουλία Πολύζου, Θεοδώρα Τσώλη Ελευθερία του λόγου, Internet Filtering, λογοκρισία και βιβλιοθήκες, σελ. 1 – 60, Αθήνα 2006

επιλογή κάποιων λέξεων ή φράσεων και η απόρριψη άλλων από μόνη της είναι μια διαδικασία επιβολής, προώθησης ενός δεδομένου αξιακού συστήματος και μιας ιδεολογίας κάνοντας έτσι την αξιολόγηση υποκειμενική⁵⁶. Στις Η.Π.Α γίνεται γενικά λόγος για έλεγχο του αποδοκιμαστέου υλικού που υπάρχει στο διαδίκτυο (objectionable material, objectionable sites).

Ωστόσο, αυτή η έννοια είναι σχετική εξαιτίας του όγκου του Διαδικτύου και των διαφορετικών απόψεων που έχει ο καθένας για το ότι είναι απαράδεκτο ή δυσάρεστο.

Οι εταιρείες λογισμικού φιλτραρίσματος δεν αποκαλύπτουν τους δικτυακούς τόπους που περιλαμβάνουν στους καταλόγους τους ούτε ποιες λέξεις-κλειδιά χρησιμοποιούν παρά μόνο στις γενικές θεματικές κατηγορίες στις οποίες τα κατατάσσουν (όπως “adults only”, “alcohol”, “gambling”, “lingerie”, “sex education”, hate speech” κ.λ.π).

Αυτό γίνεται κυρίως για λόγους εμπορικού ανταγωνισμού αλλά και για πολιτικούς λόγους. Πράγματι σε κάποιες περιπτώσεις το ποιος χρηματοδοτεί ή υποστηρίζει μια τέτοια εταιρεία καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το είδος των αποφάσεων που παίρνει⁵⁷.

Είτε όμως καθορίζουν λέξεις και φράσεις είτε ολόκληρους δικτυακούς τόπους κάνουν επιλογή με βάση μια ιδεολογία και ένα αξιακό σύστημα. Όπως λέει χαρακτηριστικά η Alvin Shrader: « Όλες οι μορφές βίας είναι ίδιες; Μια γροθιά μοιάζει με μια εκτέλεση; Το γυμνό και το σεξ ανήκουν στην ίδια κατηγορία;» Πώς μπορεί μια λέξη να αποδώσει το νόημα ενός κειμένου; Είναι γνωστό για παράδειγμα πως η Παλαιά Διαθήκη βρίθει βίαιων λέξεων, φράσεων και περιγράφων. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί ένα κριτήριο για όλες τις σελίδες; Επιπλέον οι περισσότερες από τις εταιρείες που παράγουν λογισμικό φιλτραρίσματος είναι αμερικάνικες, πράγμα που σημαίνει ότι τα κριτήρια επιλογής που χρησιμοποιούν προκύπτουν από τις ανάγκες της αμερικάνικης κοινωνίας και κουλτούρας. Σε μεγάλο βαθμό αντιστοιχούν με τις απόψεις και τις συμπεριφορές που θεωρούν κατάλληλες και όχι επιβλαβείς μέλη άλλων κοινωνιών.

Στις περιπτώσεις που η διαβάθμιση ενός δικτυακού τόπου γίνεται από τον ίδιο το δημιουργό του περιεχομένου προκύπτουν επίσης ζητήματα εμπιστοσύνης. Ο χρήστης

⁵⁶ Schrader, Alvin (1999) Internet censorship: issue for teacher librarians. *Teacher Librarian: the journal for school library professionals*, May-June 1999.

⁵⁷ Έτσι, η εταιρεία Cybersitter υποστηρίζεται από την οργάνωση Focus on the Family και μπλοκάρει σελίδες που αναφέρονται στο φεμινισμό και τα δικαιώματα των ομοφυλοφίλων. Ακόμα και αν κάποιες σελίδες αναφέρονται στην σεξουαλική εκπαίδευση των νέων και σε σχετικά ιατρικά θέματα, έγκειται στις ηθικές και θρησκευτικές απόψεις των ατόμων της εταιρείας να την συμπεριλάβουν ή όχι στους καταλόγους τους.

δεν μπορεί να ξέρει αν ο δημιουργός είναι αντικειμενικός με τον εαυτό του ειδικά αν πρόκειται για εμπορικό δικτυακό τόπο που είναι φυσικό να επιθυμεί διείσδυση σε όλες τις ηλικιακές κατηγορίες. Ακόμα και αν ορισμένοι παραγωγοί αποφασίσουν να αυτοδιαβαθμιστούν υπάρχουν πολλοί που για διάφορους λόγους δεν θέλουν, δεν μπορούν ή δεν ενδιαφέρονται (π.χ. για ιδεολογικούς λόγους) να κάνουν κάτι τέτοιο.

Αυτά τα ηθικά ζητήματα έχουν ως αποτέλεσμα σε μια βιβλιοθήκη που έχει εγκαταστήσει τέτοια συστήματα οι βιβλιοθηκονόμοι να μην έχουν καμία γνώση των κριτηρίων επιλογής περιεχομένου (αφού τα έχουν θέσει άλλοι) και το βαθμό στο οποίο αυτό συμφωνούν με τα δικά τους έτσι όπως αυτά έχουν διαμορφωθεί από τη μελέτη της κοινότητας που εξυπηρετούν και τις συνταγματικές επιταγές.

Ορισμένοι συγγραφείς, όπως οι Schrader και Rosenberg, τονίζουν όμως και τις ευθύνες των γονέων. Κάποιοι γονείς θεωρούν ότι η ύπαρξη τέτοιων προγραμμάτων τους απαλλάσσει από τις ευθύνες έναντι των παιδιών τους οι οποίες μετατίθενται στην βιβλιοθήκη. Η βιβλιοθήκη που χρησιμοποιεί τεχνολογίες φιλτραρίσματος θεωρείται ένας ασφαλής και προστατευμένος χώρος πράγμα όμως που δεν ισχύει από τεχνικής άποψης αφού αυτή δεν έχει τον έλεγχο ούτε του λογισμικού ούτε πολύ περισσότερο του περιεχομένου που είναι διαθέσιμο στο Διαδίκτυο. Δεν μπορεί να εφαρμόσει πολιτική επιλογής παρόμοια με αυτή για το συμβατικό υλικό αφού το περιεχόμενο στο Διαδίκτυο είναι δυναμικό από κάθε άποψη. Όλα τα παραπάνω αποδεικνύουν πως ο κίνδυνος άσκησης λογοκρισίας από φορείς εξωτερικούς της βιβλιοθήκης είναι άμεσος.

Η αύξηση της διαθέσιμης μέσω του Διαδικτύου πληροφορίας και η κατάργηση των συνόρων στη διακίνηση της έχει δημιουργήσει αρκετά νομικά προβλήματα αφού οι νόμοι που βασίζονται στην έννοια της εθνικής κυριαρχίας αμφισβητούνται. Οι τεχνικές διαβάθμισης και φιλτραρίσματος θεωρήθηκαν ένας τρόπος να ξεπεραστεί το πρόβλημα. Τα νομικά προβλήματα αφορούν και τους παροχείς υπηρεσιών Διαδικτύου και τις βιβλιοθήκες.

Η αμερικανική κυβέρνηση είχε προσπαθήσει και πριν από τον νόμο Child Online Protection Act να ελέγξει με νόμο τις διαδικτυακές μεταδόσεις πληροφοριών, με τον παλαιότερο νόμο Communications Decency Act του 1996. Με τον νόμο αυτόν, η εν γνώσει του αποστολέα μετάδοση μέσω διαδικτύου αναξιοπρεπών ή αισχρών μηνυμάτων προς κάθε λήπτη κάτω των 18 ετών συνιστούσε ποινικό αδίκημα. Επίσης,

απαγορευόταν η εν γνώσει του αποστολέα μετάδοση ή παράθεση σε πρόσωπο κάτω των 18 ετών κάθε μηνύματος το οποίο, στο περιεχόμενό του, εκθέτει ή περιγράφει με όρους εξαιρετικά προσβλητικούς κατά τα σύγχρονα κριτήρια της κοινότητας, σεξουαλικές ή αφοδευτικές δραστηριότητες ή όργανα κλπ. Η απόδειξη ότι ο αποστολέας είχε προσπαθήσει, με καλή πίστη, να εμποδίσει την πρόσβαση σε αυτό το υλικό με αποτελεσματικές πράξεις, όπως με το να ζητά πιστοποίηση της ηλικίας (με τη λήψη στοιχείων της πιστωτικής κάρτας, για παράδειγμα ή με έναν αριθμό πιστοποίησης ενηλικότητας που διατίθεται μέσω διαδικτύου) ήταν λόγος απαλλαγής από κάθε ευθύνη.

Ο στόχος του νόμου ήταν να εμποδίζεται η πρόσβαση των ανηλίκων σε πορνογραφικές ιστοσελίδες. Μέσα σε οκτώ ημέρες από την ψήφιση του νόμου, είκοσι ενδιαφερόμενοι φορείς έκαναν αίτηση ασφαλιστικών μέτρων και σταμάτησαν προσωρινά την εφαρμογή του νόμου. Εκτός άλλων, η προϋπόθεση «αναξιοπρεπή μηνύματα» κρίθηκε αμέσως τόσο αόριστη, ώστε να μην επιτρέπεται να ποινικοποιηθεί η σχετική πράξη μετάδοσης. Όταν η υπόθεση κρίθηκε επί της ουσίας στο Ανώτατο Δικαστήριο, με πλειοψηφία 7-2 ο νόμος κρίθηκε αντισυνταγματικός, ως αντίθετος στην ελευθερία της έκφρασης, γιατί δεν περιοριζόταν σε εμπορικές συναλλαγές (περιόριζε και τη μη εμπορική πορνογραφία στο διαδίκτυο), δεν περιείχε ορισμό του τι σημαίνει «αναξιοπρεπές», παρέλειπε κάθε απαίτηση να μην έχει το υλικό το οποίο χαρακτηριζόταν ως εξαιρετικά προσβλητικό καμία κοινωνική αξία, δεν περιοριζε τις απαγορεύσεις σε συγκεκριμένους χρόνους ούτε τις βάσιζε σε κάποια αξιολόγηση που να αναφέρεται ειδικά στο νέο μέσο του διαδικτύου, στο οποίο πλήρως εφαρμόζεται η συνταγματική προστασία της ελευθερίας της έκφρασης (όπως δεν γινόταν, πχ στο ράδιο κλπ).

Οι πιέσεις, όμως, των γονέων και άλλων φορέων προς τις βιβλιοθήκες να διαθέτουν τεχνολογικά φίλτρα και να εμποδίζουν την πρόσβαση των παιδιών τους σε πορνογραφικό διαδικτυακό υλικό συνεχίζονταν. Αυτές, βέβαια, ήσαν και οι πιέσεις και οι αναφορές που είχαν οδηγήσει καταρχήν την κυβέρνηση στην έκδοση του Communications Decency Act, καθώς υπήρχαν πολλές καταγγελίες ότι τα παιδιά ήταν συνεχώς εκτεθειμένα σε σχετικό βλαπτικό για αυτά υλικό.

Κατά έναν ειρωνικό τρόπο, το ζήτημα των φίλτρων είχε αρχικά προταθεί από τις ίδιες τις βιβλιοθήκες, στη δίκη στο Ανώτατο Δικαστήριο για την ακύρωση του

Communications Decency Act του 1997, σαν μια εναλλακτική λύση σίγουρα λιγότερο επιβαρύνουσα τις βιβλιοθήκες από μια ευθεία επιβολή να ελέγχουν χωρίς τα φίλτρα τι βλέπει ο κάθε χρήστης στη βιβλιοθήκη (και εάν έβλεπε απαγορευμένο υλικό, να φέρουν ευθύνη για αυτό, σαν μεσάζοντες της επικοινωνίας). Η κυβέρνηση φαίνεται ότι «άρπαξε» αυτό ακριβώς το επιχείρημα του ηπιότερου περιορισμού δικαιώματος, επιχείρημα των βιβλιοθηκών και τις εγκλώβισε μέσα σε αυτό: ο επόμενος νόμος που επίσης απασχόλησε μέχρι και το Ανώτατο Δικαστήριο ήταν πολύ πιο ‘πονηρός’ στη σύλληψή του.⁵⁸

Οι βιβλιοθηκονόμοι και οι ενώσεις του στο εξωτερικό και ειδικά στις Η.Π.Α. έχουν επεξεργαστεί αρκετές προτάσεις ως εναλλακτικές λύσεις στις τεχνικές φιλτραρίσματος και γενικά στα τεχνολογικά μέτρα προστασίας. Όπως συμβαίνει σε πολλές περιπτώσεις αυτές οι προτάσεις απαιτούν αυξημένη εγρήγορση και υπευθυνότητα από μέρους της βιβλιοθηκονομικής κοινότητας αλλά και από τους χρήστες των βιβλιοθηκών. Είναι όμως μακροπρόθεσμα πιο αποτελεσματικές και ουσιαστικές για τους νέους γιατί εστιάζουν στην ανάπτυξη της υπευθυνότητας μέσω της εκπαίδευσης.

Οι λύσεις που προτείνονται από τους βιβλιοθηκονόμους είναι⁵⁹:

- Ανάπτυξη πολιτικών αποδεκτής χρήσης του Διαδικτύου (acceptable use policies-AUP’s). Με αυτές τις πολιτικές θα παρέχονται οδηγίες προς καθηγητές, γονείς, μαθητές, βιβλιοθηκονόμους και χρήστες των βιβλιοθηκών.
- Η διδασκαλία των χρηστών σωστών τρόπων χρήσης και η τήρηση κανόνων συμπεριφοράς.
- Η εκπαίδευση και η πληροφόρηση των γονέων
- Η χρήση ατομικών θέσεων εργασίας ώστε να περιορίζεται η κοινή θέα των οθονών.
- Ο ορισμός χρονικών περιορισμών χρήσης των υπολογιστών.

⁵⁸ Κανελλοπούλου – Μπότη Μαρία, Η αρχή της απαγόρευσης της λογοκρισίας και η προστασία των ανηλικών στις βιβλιοθήκες στην Ελλάδα και στις ΗΠΑ-ελληνική νομοθεσία (2003) και αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ (2003 και 2004) για τον έλεγχο της πρόσβασης σε πορνογραφικό υλικό, σελ. 1-25, Αθήνα 2006

⁵⁹ Αγάπη – Σταμουλία Πολύζου, Θεοδώρα Τσώλη Ελευθερία του λόγου, Internet Filtering, λογοκρισία και βιβλιοθήκες, σελ. 1 – 60, Αθήνα 2006

- Η ανάπτυξη συλλογών δικτυακών τόπων στις ιστοσελίδες των βιβλιοθηκών και η χρήση καταλόγων συνιστώμενων δικτυακών τόπων που συντάσσουν οργανισμοί όπως η ALA.
- Η συνεχής εκπαίδευση και ενημέρωση του προσωπικού των βιβλιοθηκών.
- Η συμμετοχή των βιβλιοθηκών στην ανάπτυξη εθνικών πολιτικών χρήσης.
- Η ανάπτυξη βιβλιοθηκονομικής και πληροφοριακής εγγραμματοσύνης μέσω της ένταξης στα σχολικά προγράμματα σχετικών μαθημάτων.

Σε κάποιες περιπτώσεις έχει προταθεί και ο έλεγχος των χρηστών από τους βιβλιοθηκονόμους που θα τους παρατηρούν στην περίπτωση που βλέπουν κάτι «ακατάλληλο» στην οθόνη τους. Η χρήση τεχνικών φιλτραρίσματος συμβάλει στη δημιουργία μιας ψευδούς εικόνας και για το κοινωνικό περιβάλλον αποτρέποντας κυρίως τα παιδιά από το να αναπτύξουν μέσα σε συνθήκες ελευθερίας, την υπευθυνότητα να λαμβάνουν αποφάσεις και να μαθαίνουν.

Προστασία Απορρήτου

Οι βιβλιοθηκονόμοι χειρίζονται πληροφορίες για τους χρήστες τους οι οποίες μπορεί να είναι εμπιστευτικές ή «ευαίσθητες» όπως αναφέρεται στον νόμο για τη προστασία προσωπικών δεδομένων.

Η προστασία ισχύει για κάθε πληροφορία που σχετίζεται με τον χρήστη και την βιβλιοθήκη όπως για τους τίτλους που δανείζεται ή τις τυχόν έρευνες στις οποίες προβαίνει στο διαδίκτυο μέσω της βιβλιοθήκης ή και την ηλεκτρονική αλληλογραφία του όταν χρησιμοποιεί ως πρόσβαση υπολογιστή της βιβλιοθήκης.⁶⁰

Την αρχή προστασίας του απορρήτου (confidentiality/privacy) βρίσκουμε στους Κώδικες Δεοντολογίας, όπως στον ελληνικό Κώδικα Δεοντολογίας του Βιβλιοθηκονόμου⁶¹ της Ένωσης Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων & Επιστημόνων της Πληροφόρησης και στον Κώδικα Δεοντολογίας της Αμερικανικής Ένωσης Βιβλιοθηκών⁶².

⁶⁰ Κανελλοπούλου – Μπότη Μαρία, Διαδίκτυο, βιβλιοθήκες και προστασία του απορρήτου, σελ. 85-94, Αθήνα 2005

⁶¹ Κεφάλαιο πρώτο, Υποχρεώσεις απέναντι στον χρήστη, 1.5, 'ο βιβλιοθηκονόμος εγγυάται την εμπιστευτική παροχή της πληροφορίας και των πηγών που επιθυμεί ο χρήστης'.

⁶² Υπό ΙΙΙ, 'We protect each library users' right to privacy and confidentiality with respect to information sought or received and resources consulted, borrowed, acquired or transmitted'.

Στην ειδική περίπτωση της κάμψης του απορρήτου στις βιβλιοθήκες, κατά κάποιον τρόπο και ο βιβλιοθηκονόμος αλλά και ο αιτών την κάμψη του απορρήτου (π.χ. η αστυνομία) ενεργούν ο καθένας από τη δική του θέση στοχεύοντας στην προστασία σπουδαιότατων εννόμων αγαθών, όπως η ιδιωτικότητα και η δημόσια ασφάλεια αντίστοιχα. Ακόμα κι εάν το έννομο συμφέρον της ιδιωτικότητας παρουσιάζεται σαν να έχει ένα καθαρά ιδιωτικό χαρακτήρα, σαν να αφορά δηλαδή μόνο το πρόσωπο του οποίου η ιδιωτικότητα διαφυλάσσεται, οπότε το πρόσωπο εμφανίζεται *σαν μονάδα* απέναντι στο σύνολο, δεν πρέπει να ξεχνούμε την αναμφισβήτητη *δημόσια* διάσταση των ατομικών θεμελιωδών δικαιωμάτων, με την έννοια ότι προστατεύοντας το θεμελιώδες ατομικό δικαίωμα του ατόμου προστατεύεται τελικά και το σύνολο⁶³. Αυτή είναι και η διάσταση που τροφοδοτεί την ενεργό και ασταμάτητη αντίσταση των βιβλιοθηκονόμων, στη συγκεκριμένη περίπτωση, έναντι των κρατικών παρεμβάσεων στο έργο τους, αντίσταση η οποία είτε αφορά την προστασία της ιδιωτικότητας των χρηστών, όπως εδώ, είτε την ελευθερία της έρευνας και της έκφρασής τους (ζητήματα που φαίνονται περισσότερο στις υποθέσεις που αφορούν τον έλεγχο πχ του διαδικτύου της βιβλιοθήκης με τεχνολογικά φίλτρα κλπ⁶⁴). Το πρόβλημα δηλαδή που δημιουργεί και το δίλημμα δεν είναι η βλάβη που τυχόν θα υποστεί ένας χρήστης από την παραβίαση του ατομικού του δικαιώματος-το πρόβλημα είναι η βλάβη που τελικά μπορεί να υποστεί το σύνολο..

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο βιβλιοθηκονόμος εμφανίζεται σαν να έχει τη δυνατότητα να παίζει δύο ρόλους, λόγω του επαγγέλματός του: είτε θα διαφυλάξει το ατομικό (αλλά τελικά και δημόσιο) συμφέρον μέσω της τήρησης του απορρήτου, είτε θα διαφυλάξει το δημόσιο συμφέρον πχ της εθνικής ασφάλειας, παραβιάζοντας το απόρρητο. Ανεξάρτητα από την εκάστοτε νομοθεσία, είναι ορθό και σκόπιμο να τίθεται ειδικά ο βιβλιοθηκονόμος στη θέση του φύλακα του δημοσίου συμφέροντος; Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα προϋποθέτει μια όσο το δυνατό πληρέστερη κατανόηση του επαγγέλματος και της λειτουργίας του, αλλά και της ίδιας της έννοιας και της λειτουργίας της βιβλιοθήκης.

⁶³ Πρβλ. και με τις συζητήσεις για τον ουσιαστικά κοινωνικό χαρακτήρα της ατομικής ιδιοκτησίας (Γεωργιάδης Α., *Εμπράγματο Δίκαιο*, 1991, σ. 270 –είχε προταθεί, πριν την ψήφιση του Αστικού μας Κώδικα, να εισαχθεί εκεί, στο άρθρο ΑΚ1000 που κατοχυρώνει το εμπράγματο δικαίωμα στην ιδιοκτησία, ότι η ιδιοκτησία υπάρχει χάριν του γενικού κοινωνικού συμφέροντος, η οποία πρόταση τελικά δεν υιοθετήθηκε).

⁶⁴ Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., “Η απαγόρευση της λογοκρισίας και η προστασία των ανηλίκων- ζητήματα ελέγχου πρόσβασης σε πορνογραφικό υλικό του διαδικτύου στο ελληνικό και αμερικανικό δίκαιο”, *ΔτΑ* 2006, 1. Επίσης βλ. της ίδιας, *Δίκαιο της Πληροφορίας*, 2004, σ. 166επ.

Επεξεργασία Προσωπικών Δεδομένων

Προσωπικά δεδομένα «είναι κάθε πληροφορία που αναφέρεται και περιγράφει ένα άτομο, όπως: στοιχεία αναγνώρισης (ονοματεπώνυμο, ηλικία, κατοικία, επάγγελμα, οικογενειακή κατάσταση κλπ.), φυσικά χαρακτηριστικά, εκπαίδευση, εργασία (προϋπηρεσία, εργασιακή συμπεριφορά κλπ), οικονομική κατάσταση (έσοδα, περιουσιακά στοιχεία, οικονομική συμπεριφορά), ενδιαφέροντα, δραστηριότητες συνήθειες.»⁶⁵

Σύμφωνα με την Ανεξάρτητη Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων ως επεξεργασία προσωπικών δεδομένων θεωρείται «κάθε εργασία που πραγματοποιείται σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, όπως: συλλογή, καταχώριση, οργάνωση, διατήρηση, τροποποίηση, εξαγωγή, χρήση, διαβίβαση, διάδοση, συσχέτιση, διασύνδεση, διαγραφή, καταστροφή.»⁶⁶

Τα νέα επιτεύγματα της τεχνολογίας και κυρίως η ανάπτυξη του διαδικτύου σηματοδότησαν την μετάβαση των βιβλιοθηκών από την περίοδο κατοχής της πληροφορίας σε μια νέα περίοδο η οποία χαρακτηρίζεται από τις νέες δυνατότητες πρόσβασης στην πληροφορία.

Στο σημερινό ψηφιακό περιβάλλον πληροφόρησης υπάρχει ευρύτερη και ευκολότερη πρόσβαση στα αρχεία από ότι στο συμβατικό περιβάλλον. Στις παραδοσιακές λειτουργίες της βιβλιοθήκης η συλλογή και η αρχειοθέτηση προσωπικών στοιχείων χρηστών είναι απαραίτητη για την υποστήριξη λειτουργιών όπως ο δανεισμός και ο διαδανεισμός. Με την εισαγωγή νέων τεχνολογιών στο έργο των τεχνολογιών αυξήθηκαν οι δυνατότητες συλλογής και επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων. Σήμερα με την συνδρομή της τεχνολογίας η καταγραφή πράξεων και κινήσεων είναι απλούστερη με συνέπεια να υπάρχει ευκολότερη πρόσβαση στα αρχεία σε σχέση με το παρελθόν.

Εκτός όμως από την συλλογή και την επεξεργασία που μπορεί να τύχουν τα δεδομένα από την ίδια την βιβλιοθήκη υπάρχει ο κίνδυνος επεξεργασίας τους (δεδομένων) από την χρήση δικτυακών τόπων που επισκέπτονται οι χρήστες κατά την παραμονή τους στον χώρο της βιβλιοθήκης. Αυτό συνεπάγεται την αποκάλυψη «ευαίσθητων»⁶⁷

⁶⁵ www.ppd.gr Ημερομηνία πρόσβασης 16 Ιανουαρίου 2008

⁶⁶ www.ppd.gr .Ημερομηνία πρόσβασης 16 Ιανουαρίου 2008

⁶⁷ Ο.Π

προσωπικών δεδομένων (πολιτικές & θρησκευτικές πεποιθήσεις, συνήθειες, ενδιαφέροντα, προτιμήσεις) και η χρησιμοποίησή τους για διαφορετικό σκοπό από αυτόν για τον οποίο συλλέχθηκαν.

Επιτακτική θεωρείται η ανάγκη θέσπισης πολιτικών προστασίας δεδομένων στις βιβλιοθήκες, η συνεργασία μεταξύ των βιβλιοθηκών καθώς και η ενημέρωση των χρηστών αλλά και των βιβλιοθηκονόμων.

Κώδικας Δεοντολογίας

Ο επαγγελματικός κλάδος της Βιβλιοθηκονομίας είχε την ανάγκη διαμόρφωσης ηθικών αρχών και αξιών που διέπουν την λειτουργία της και επιβεβαιώνουν τους λόγους ανάπτυξης και εξέλιξης της, ως επιστήμης που διαχειρίζεται την οργάνωση και λειτουργία των βιβλιοθηκών και καθιστά εφικτή την πρόσβαση του χρήστη στο πληροφοριακό υλικό.

Ήταν εξ αρχής απαραίτητη η διαμόρφωση αυτών των ηθικών αρχών και η κωδικοποίησή τους σε ένα κοινώς αποδεκτό κώδικα σε όλο το φάσμα της βιβλιοθηκονομικής κοινότητας ώστε να χρησιμεύει ως εργαλείο καθοδήγησης στο έργο του.

Η ανάγκη αυτή οδήγησε στην συγγραφή του πρώτου κώδικα ηθικής της Βιβλιοθηκονομίας το 1903 από την Mary W. Plumer. Το 1922 ακολούθησε μια αναθεωρημένη εκδοχή του από τον Charlew Knowles με τη βοήθεια της ALA. Οι κώδικες αυτοί απλώς εξέθεταν μια ακολουθία εντολών προς τους βιβλιοθηκονόμους για το ποια θα πρέπει να είναι η αντιμετώπιση και η συμπεριφορά τους σε συγκεκριμένες περιπτώσεις.

Ήταν ωστόσο φανερό ότι οι κώδικες ηθικής είχαν σοβαρές ελλείψεις καθώς δεν έδιναν το αναγκαίο πλαίσιο ευθυνών – προτεραιοτήτων, δεν ενέπνεαν επαγγελματικά ιδανικά και δεν προωθούσαν στην κοινωνία το σκοπό του επαγγέλματος.

Η ανάγκη για ανανέωση λόγω της διαρκούς εξέλιξης του επαγγέλματος και των μέσων άσκησης του, καθώς και της εναρμόνισης με τις διαρκώς μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθήκες επέβαλλαν την αναθεώρηση και εκσυγχρονισμό τους το 1975, το 1981, ενώ η τελευταία έγινε το 1995.

Κατά τον L.W. Finks οι επαγγελματικοί κώδικες ηθικής πρέπει να επικεντρώνονται στον τρόπο που οι επαγγελματίες βιβλιοθηκονόμοι θα ασκούν το επάγγελμά τους και αν ακολουθώντας αυτόν τον τρόπο μπορούν να χαρακτηριστούν ως επαγγελματίες.

Ο Bekker μαθητής του Finks, σχολίασε το περιεχόμενο των κωδικών ηθικής και παρουσίασε τις πλευρές που πρέπει να καλύπτουν:⁶⁸

- Συμπεριλαμβάνουν τη φιλοσοφία του επαγγέλματος
- Διασφαλίζουν τη μυστικότητα στις εμπιστευτικές πληροφορίες κάθε είδους
- Παρέχουν σ'όλους τους υπαλλήλους το δικαίωμα να εμπλέκονται σε δραστηριότητες εκτός του επαγγέλματος όπως η συμμετοχή τους σε πολιτικά κόμματα, οργανώσεις, φορείς
- Τονίζουν το δικαίωμα του επαγγελματία για συνεχή εκπαίδευση
- Προωθούν την ανάπτυξη του επαγγέλματος
- Ενθαρρύνουν τους επαγγελματίες να είναι μέλη βιβλιοθηκονομικών οργανισμών και ενώσεων.
- Επισημαίνουν την ευθύνη κάθε επαγγελματία απέναντι στους κώδικες
- Προωθούν την πνευματική ελευθερία στους χώρους της βιβλιοθήκης
- Παρέχουν τη δυνατότητα για ελεύθερη επιλογή του υλικού της βιβλιοθήκης από τους υπαλλήλους της χωρίς λογοκρισία.

Για να είναι επιτυχείς οι κώδικες θα πρέπει να περιλαμβάνουν τα μέσα εκείνα με τα οποία τα μέλη ενός επαγγέλματος θα πιστοποιούν και θα επιβεβαιώνουν ότι πράττουν σύμφωνα με τις ευθύνες που πρεσβεύει το επάγγελμά τους. Κυριότερο σκοπός είναι η χρήση των κωδικών να κάνει περήφανους τους επαγγελματίες προσδίδοντας ουσιαστικό νόημα στο περιεχόμενο της εργασίας τους, μεταφέροντας τις απόψεις – θέσεις τους στην κοινωνία.

Στην χώρα μας η Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων & Επιστημόνων της Πληροφόρησης έχει εκδώσει έναν Κώδικα Δεοντολογίας στον οποίον έχουν υποχρέωση συμμόρφωσης τα μέλη της που απασχολούνται στις βιβλιοθήκες. Δεν είναι κώδικας νομικού χαρακτήρα και αντιπροσωπεύει την αυτονομία του επαγγέλματος αναφέροντας τις υποχρεώσεις του βιβλιοθηκονόμου απέναντι στον χρήστη και στο επάγγελμα. Ως προς τη νομική ισχύ και την αποτελεσματικότητα των

⁶⁸ Χατζημαρή

Κωδίκων Δεοντολογίας, έχει παρατηρηθεί βέβαια ότι αυτή είναι ιδιαίτερα περιορισμένη: «...το πρώτο πράγμα που πρέπει να κάνουμε είναι να ξεφορτωθούμε τους κώδικες δεοντολογίας. Η σταθερή έλλειψη προσοχής προς αυτούς, όχι μόνο στη βιβλιοθηκονομία, αλλά και σε άλλα πεδία, υποδεικνύει ότι η αξία τους είναι περιορισμένη. Αναπόφευκτα σχεδόν διατυπώνονται με πομπώδεις εκφράσεις και είναι ασαφείς ως προς το νόημά τους. Το πιο σημαντικό, είναι πιθανότατα και άσκοποι και βαρετοί...»⁶⁹

Για την εναρμόνιση του Κώδικα Δεοντολογίας στις διεθνείς εξελίξεις και στα νέα δεδομένα (ζητήματα προστασίας απορρήτου – προσωπικών δεδομένων, νέες τεχνολογίες, Διαδίκτυο) θα πρέπει αφενός να υπάρξει αναθεώρησή του και αφετέρου συνεργασία της Ένωσης Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων & Επιστημόνων της Πληροφόρησης με διεθνείς φορείς – επαγγελματικές ενώσεις προκειμένου να επιτευχθεί μια ενιαία πολιτική αντιμετώπισης των ζητημάτων αυτών.

Συμπεράσματα

Στόχος της βιβλιοθήκης είναι να προωθεί χωρίς πολιτικές, θρησκευτικές, φυλετικές ή άλλες διακρίσεις την πληροφορία, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό.

Οι βιβλιοθηκονόμοι επιτελούν ένα ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο για την προώθηση της γνώσης σε ένα περιβάλλον κατά το δυνατόν ελεύθερο και ανοικτό για τους ανθρώπους. Η φύση του επαγγέλματος διαρκώς αλλάζει ακολουθώντας την τεχνολογική πρόοδο και την υιοθέτηση νέων μέσων και υπηρεσιών.

Στην προσπάθεια υιοθέτησης αλλαγών και νέων τεχνολογικών εφαρμογών μέσα από την δημιουργία συνεργατικών σχημάτων δεν πρέπει να χαθεί το όραμα ευρύτερων επαγγελματικών ενδιαφερόντων και ζητημάτων.

Εάν μπορούσαμε να εδραιώσουμε και να διατηρήσουμε ένα σύνολο ηθικών αξιών και αρχών για τις επαγγελματικές μας πρακτικές η επιστήμη της βιβλιοθηκονομίας θα έχει ένα συνεχιζόμενο ανεξάρτητο ρόλο να επιτελέσει κερδίζοντας τον σεβασμό για τον ρόλο της αυτό, μέσα από την διαδικασία ανάπτυξης μιας δυνατής κοινωνίας της πληροφορίας.

⁶⁹ Rothstein S., «Where does it hurt? Identifying the real concerns in the ethics of reference service», στο *Ethics and Reference Service*, eds. Bill Katz & Ruth Farley, 1982, σ. 9.

Η ευρύτητα και η σοβαρότητα της επαγγελματικής ηθικής αποκτά ιδιαίτερη σημασία στη σημερινή εποχή εξαιτίας της κοινωνίας της πληροφορίας, της αλματώδους ανάπτυξης της τεχνολογίας και της εφαρμογής νέων μεθόδων και τεχνικών και των ζητημάτων που απορρέουν από τη χρήση – διαχείριση πληροφοριών και τεχνολογιών πληροφόρησης όπως η λογοκρισία, η ιδιωτικότητα, τα πνευματικά δικαιώματα, η πνευματική ιδιοκτησία η προστασία των δεδομένων.

Στο πλαίσιο αυτό και για να συνειδητοποιηθεί όσο γίνεται νωρίτερα η αξία και η σημασία της επαγγελματικής ηθικής στο χώρο των βιβλιοθηκών θα πρέπει να ενσωματωθεί ως μάθημα ιδιαίτερης βαρύτητας στις σχολές βιβλιοθηκονομίας κάτι που στη χώρα μας δυστυχώς δεν γίνεται.

Η ικανοποιητική ηθική διαπαιδαγώγηση διαδραματίζει θεμελιώδη ρόλο στην επιτυχή άσκηση του βιβλιοθηκονομικού επαγγέλματος.

Ως εκ τούτο προτείνεται:

- Η ηθική και δεοντολογία να διδάσκονται σε όλα τα προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα των σχολών Βιβλιοθηκονομίας
- Το περιεχόμενο του προγράμματος να μην περιλαμβάνει μόνο τις θεωρίες της ηθικής αλλά και τις εφαρμογές τους στις βιβλιοθήκες – υπηρεσίες πληροφόρησης ώστε μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα να εξετάζεται η ενδεδειγμένη ηθική αντιμετώπισή τους
- Η ηθική και η δεοντολογία να ενσωματώνεται σε όλο το φάσμα του βιβλιοθηκονομικού επαγγέλματος με ιδιαίτερη έμφαση στην εφαρμοσμένη ηθική.